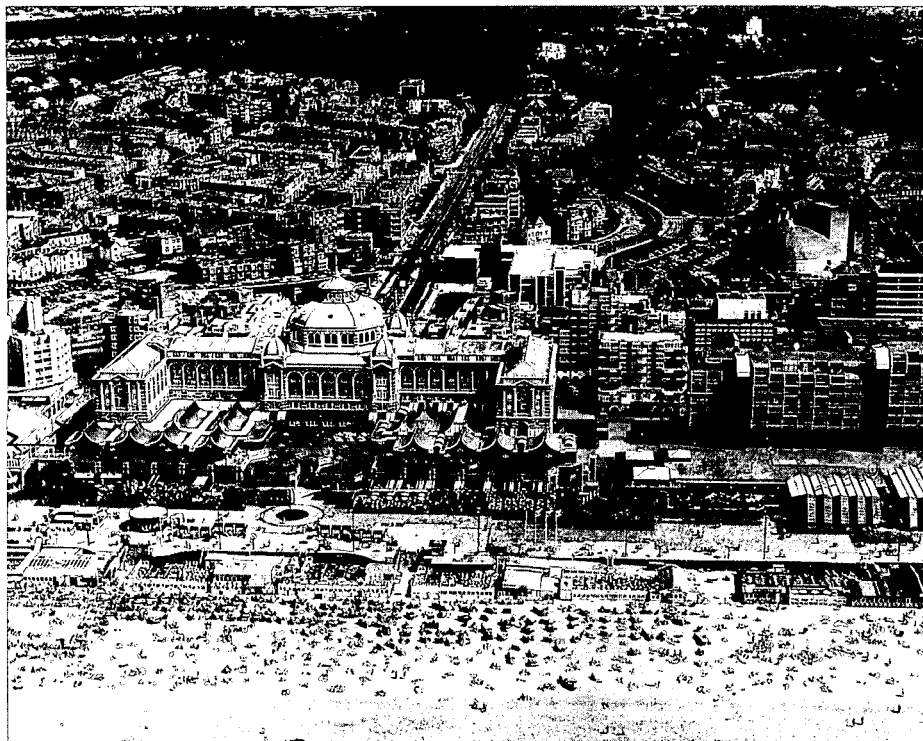

De badplaats Scheveningen

In 1881 schilderde de Haagse schilder Hendrik W. Mesdag zijn bekend geworden Panorama van Scheveningen. Topografisch gezien was dit Panorama al binnen tien jaar sterk verouderd. Tussen 1875 en 1910 verzezen aan de kust een groot aantal hotels, pensions en zomerverblijven. In deze jaren beleefde Scheveningen als badplaats een bloeitijd.

Luchtfoto Scheveningen. Strandweg en Gevers Deynootplein en omgeving (alle foto's van Dienst Stadsontwikkeling-Grondzaken, gemeente Den Haag).

Uit vooral Duitsland en Midden-Europa reisden vorsten met hun gevolg naar 'de parel van de Noordzeekust' om daar soms de hele zomer door te brengen. Hun moest een passend onderdak worden geboden. Wat is er van deze badplaatsarchitectuur nu nog over? Helaas heel weinig. Natuurlijk, het Kurhaus uit 1885 staat er nog, of beter gezegd weer. Met de restauratie onder leiding van Bart van Kasteel werd zo'n vijftien jaar geleden het oude hotel op de middenpartij met de koepel na geheel gesloopt en rond een betonskelet opnieuw opgetrokken. Dat was goedkoper dan de bestaande bouwval te herstellen. Maar het Grand Hotel, het Palace Hotel, Hotel Rauch, het theater/restaurant Seinpost met zijn feestelijke koepel, de winkelgalerij van het Hotel Galerie aan de zijkant van het Gevers Deynootplein, en nog vele andere gebouwen uit het laatste kwart van de vorige eeuw hebben de sanering van de badplaats niet overleefd.

Badplaatsarchitectuur

In de 'belle époque' ging men vooral naar Scheveningen om te kuren. Zwemmen in zee was voor de meeste mensen nog te avontuurlijk. Het klimaat aan de Noordzee werd als zeer heilzaam beschouwd. De zilte wind zou een probaat medicijn zijn tegen migraine en psychische spanningen. Een kuur in Scheveningen vormde een uitstekende remedie tegen de druk van staatszaken, de wurgende greep van het oude hofceremonieel en tegen de verveling. In Scheveningen was alles luchtiger en vrijer; de architectuur weerspiegelde dat.

Wat bouwstijl betreft verschilden de badhotels niet wezenlijk van de andere representatieve architectuur uit die tijd: tot in de jaren negentig van de vorige eeuw hanteerde men een eclectistische vormtaal, waarbij vooral de 16de eeuwse Hollandse en Italiaanse renaissance vrijelijk werden geïnterpreteerd. Rond 1900 stapte men over naar de nieuwe vormen van de Jugendstil. Toch kan men in zoverre van een typische badplaatsarchitectuur spreken dat de hotels en villa-achtige pensions een luchtig karakter hadden. De ge-

vels werden vaak opengebroken door grote veranda's, galerijen en balkons. Binnen en buiten vloeiden op speelse wijze in elkaar over. Hieraan lag waarschijnlijk nauwelijks een bewuste vormwil ten grondslag; deze openheid vloeide vanzelf voort uit de functie van de badplaatsarchitectuur. De bouwers wilden de bewoners zoveel mogelijk de frisse Noordzee-lucht op laten snuiven.

In het Kurhaus uit 1885 van de Duitse architecten *Henkenhaf* en *Ebert* gaat deze luchtigheid op een merkwaardige wijze samen met een streven naar monumentaliteit. Het hotel straalt een triomfantelijke grootsheid uit door de streng symmetrische ordening van de bouwmassa's, de strak geordende raamtraveeën, de uitspringende middenpartij en uiteraard de grote achthoekige koepel, geflankeerd door vier hoekpaviljoens. Het gebouw is duidelijk bedoeld als het centrum van de badplaats. Aan de zeezijde evenwel, waar zich de duurste hotelkamers en suites bevonden, wordt de massiviteit van de gevels doorbroken door hoge arcaderijden. De hotelgasten kunnen door de openstaande balkondeuren direct van de zilte zeelucht genieten. En voor de architectuur liefhebber ontstaat daardoor een boeiend contrast met de geslotenheid van de zijarmen. Verder wordt met de detaillering een speels effect bereikt: de gevels zijn opgemetseld in roodgele verblend-

Het nieuwe Gevers Deynootplein.

steen, waar de oorspronkelijke sierstukken van gele tufsteen vrolijk tegen af staken. Bij de restauratie werden de ernstig aangetaste sierdelen in geelkleurig trilbeton nagegoten.

Behoud en sloop

Op een haar na was ook het Kurhaus gesloopt. De potentiële investeerder achtte in 1972 het hotel te ouderwets voor exploitatie. Het Kurhaus moest plat. Stormachtige protesten van de Haagse burgerij wisten dit te verhinderen. Ook 'Heemschut' liet zijn stem horen, onder andere in de persoon van oud-eindredacteur *J. E. van der Wielen*. Aan deze protesten lagen niet alleen zuiver architectonische drijfveren ten grondslag: het Kurhaus vertegenwoordigt voor menigeen ook een

emotionele waarde. Het oude hotel staat symbool voor een plezierig verblijf aan zee. Vrijwel iedere Hagenaar heeft als kind wel op het strand gespeeld tegen het decor van het Kurhaus. Zo'n associatie mist nieuwbouw ten enen male, hoe goed hij op zichzelf ook kan zijn. Of zoals de toenmalige directeur van de Haagse VVV het uitdrukte: 'Scheveningen zou Scheveningen niet meer zijn, zonder het Kurhaus.'

Deze gevoelsmatige waarden misten de andere gebouwen. Ze verdwenen zonder noemenswaardig

trappenhuis bijvoorbeeld droegen vier middenzuilen met een afmeting van 32 x 32 cm alle daarboven gelegen hallen en de kap. Een fraai detail vormden oorspronkelijk de glazen hoekpaviljoens op de buitenste traveeën van de gevel aan de zeezijde. Deze omhoogprijemende staketsels verleenden het wijdse en horizontale complex net die luchtigheid en doorschijnendheid waar een badhotel om vraagt. Deze paviljoens waren al voor de Tweede Wereldoorlog verdwenen, waardoor de gevels een al te grote hoekigheid verkregen

kema ontwikkelde een structuurplan met als uitgangspunt dat het Kurhaus de spil van Scheveningen moest blijven. Nu kan je dat doen door het gebouw boven alles uit te laten torenen, zoals in de oude opzet besloten lag, maar ook door het Kurhaus juist het laagste gebouw te laten zijn. Bakema koos voor deze laatste oplossing en noemde zijn ontwerp 'een dalprofiel'. Zo verrezen er aan weerskanten van het hotel hoge flats, die naar het Kurhaus toe verlaagd zijn. Als een soort kniebuinging aan deze veteraan.

Het duidelijkst is het dalprofiel doorgevoerd aan de landzijde. Het enorme en lege *Gevers Deynootplein* werd volgebouwd om ineen te schrompelen tot een voorpleintje pal voor de hoofdingang van het Kurhaus. De langgerekte vleugels van het Kurhaus gaan geheel schuil

Het gesloopte theater/restaurant Seinpost.

ge problemen. Vooral in het geval van het Palace-Hotel betekende dat een groot verlies. Vanuit een zuiver bouwkundig standpunt gezien was het Palace-Hotel van architect Van

Belgischeplein 31 t/m 33

Liefland misschien wel interessanter dan het Kurhaus. Het grote hotel vormde een mooi voorbeeld van Nederlandse Jugendstil. Strak en sober in de met glanzend witte verblendsteen opgemetselde hoofdvormen, rond en sierlijk in de decoratie.

Deskundigen prezen bij de oplevering van het gebouw in 1904 voor al de gedurfde constructie. Door gewapend beton te gebruiken kon Van Liefland een veel ijlere en lichtere constructie ontwerpen dan met houten of ijzeren draagbalken. In de

– een voorbeeld hoe ogenschijnlijk bijkomstige onderdelen soms voor het totaalbeeld onmisbaar zijn. Het valt zeer te betreuren dat dit gebouw er nu niet meer staat. Ervoor in de plaats kwamen hoge flats en een lage, bedompte onderdoorgang, die met een eufemisme 'Palace Promenade' wordt genoemd. Ze kunnen het gemis bij lange na niet vergoeden.

De nieuwe badplaats

In haar geheel doet de Scheveningse kust thans weinig meer denken aan de badplaats van vroeger. In plaats van tegen elegante en fijnge-detailleerde fin de siècle-gebouwen kijkt men nu tegen grootschalige bouwmassa's van woonflats aan, die op hun best niet al te lelijk zijn – de enige nieuwbouw met karakter is naar mijn gevoel de flat van *Cees Dam* op de plaats van het vroegere *Seinpost*.

Bij de sanering van Scheveningen stond bij voorbaat vast dat er links en rechts van het Kurhaus een dichte en grootschalige bebouwing zou komen van luxe appartementen en kantoren. Om de investeringen in de vervallen badplaats verantwoord te maken moest de badplaats veel dichter herbouwd worden, zo meende men. Het chaotisch aanzicht van *Torremolinos* of *Benidorm* wilde men echter voorkomen, daarom werd de befaamde architect *J. Bakema* uit Rotterdam gevraagd een stede-bouwkundig ontwerp te maken. Ba-

Paviljoen Von Wied.

achter nieuwbouw. Deze appartementen lopen trapsgewijs af naar dit plein, om plaats te maken voor de koepel. Het structuurplan van Bakema was tenminste wel doordacht, jammer dat men voor de invulling van het plan met middelmatige architecten in zee ging. Om van het huidige aanzicht van Scheveningen te kunnen genieten is het toch wel een voorwaarde om op grote afstand te gaan staan en de ogen half te sluiten.

Paviljoen von Wied

Eén stukje kustlijn is sinds de dagen van *Mesdag* merkwaardig genoeg onveranderd gebleven: tussen het Kurhaus en de flat van *Cees Dam* ligt nog een strook duin van enkele tientallen meters met in het midden het *Paviljoen Von Wied*. Dit bekoorlijke gebouwtje figureert ook op het Panorama van *Mesdag*. Het dateert uit 1826 en is het oudste, nog bestaande bouwwerk van de badplaats. Het werd in opdracht van *koning Willem I* ontworpen door *Adrianus Noordendorp*. Een fraai geschenk voor de gemalin des konings *Frederica Louise Wilhelmina van Pruisen*. Via vererving viel het in 1881 toe aan *prinses Marie*, die gehuwd was met de Duitse vorst *Wilhelm Adolph Maximilian Carl prins Von Wied*.

Het ontwerp is een gaaf voorbeeld van het toen in heel Europa

heersende neo-klassicisme. Het strakke stucwerk aan de buitenkant, de houten kroonlijst en, aan de landzijde, de zuilen met een fronton verlenen het gebouwtje een verfijnde strakheid.

Weliswaar kan men vanuit de achthoekige centrale zaal via openslaande deuren de zeezijde betreden, toch is het gebouwtje nadrukkelijk als een gesloten bouwmasa opgevat. Dit is kenmerkend voor die vroegere tijd: de gewoonte om de binnenruimte via terrassen en veranda's geleidelijk in de buitenruimte

muren. Het mag een zeldzaam geluk heten dat deze decoratieve details nog bewaard zijn gebleven. Ontneem de kroonlijsten hun snijwerk en de grote villa zou de moeite van het bekijken nauwelijks meer waard zijn.

Jammer genoeg heeft deze ontakeling wel plaats gevonden bij de oudste villa van de wijk *het Belgisch Park*, aan de *Luikse- en Antwerpsestraat*. Vermoedelijk omdat het schilderwerk teveel geld kostte, heeft men, geheel ongevoelig voor de merkwaardige expressie van dit

Seinpostduin 22-23

ningse wijken wel gebeurd. Aanvankelijk zijn deze huizen gebouwd als zomerverblijven. Naderhand werden het gewone woonhuizen. De permanente bewoning bracht de behoefte aan meer binnenruimte met zich mee. De open serres en balkons werden met vensterglas en panelen gedicht en bij de woonkamers getrokken.

Slechts in een enkel geval is dit niet gebeurd. Zo staat op de hoek van de *Van Stolkweg* en de *Kanaalweg* een voormalig hotel, waar de open gaanderijen in tact zijn gebleven. Tenslotte verdient nog een lange gevelwand aan de *Dirk Hogeraadstraat* no. 122 t/m 154 nadere vermelding. Deze op zichzelf middelmatige aannemersbouw ontleent aan de aaneengesloten rij van veranda's en balkons een zekere visuele aantrekkelijkheid. Hoewel in deze vrij smalle achteraf-straat niets van de zee en de duinen valt te zien, hangt hier toch nog iets van de sfeer van het oude badleven. Zo laten zich aan pleintjes, lanen en straten nog wel meer van dit soort aardige voorbeelden van timmermanskunst ontdekken.

Geen van bovengenoemde woonhuizen zijn architectonische hoogtepunten. Slechts in een enkel geval zijn ze beschermd, en dan ook nog alleen door ze op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen, waar ze maar al te gemakkelijk weer vanaf gevoerd kunnen worden. De kans bestaat dat er over tien, vijftien jaar bijna niets meer van rest. Een stukje karakteristieke bouwkunst zou dan verdwenen zijn en met haar de laatste tastbare herinneringen aan de oude badplaats; aan het Kurhaus alleen hebben we niet genoeg.

Drs. Leo A. van Heijningen is kunsthistoricus en publicist te Den Haag.

Met dank aan drs. Christiaan Vaillant, architectuurhistoricus Gemeente Den Haag.

Dirk Hogeraadstraat 122 t/m 154

over te laten vloeien, dateert eerst uit de tweede helft van de 19de eeuw. Het gebouwtje is dan ook niet typerend voor de Scheveningse badplaatsarchitectuur, het had net zo goed aan de *Vecht* of elders kunnen staan. Als gebouwen-type komt het eerder voort uit de traditie van de theekeopels uit de 18de en vroege 19de eeuw.

Sinds 1902 is het paviljoen Von Wied het eigendom van de Haagse *Soci t it De Witte*. Net als het omliggend terrein. Dat is maar goed ook, want anders zou deze duinrug waarschijnlijk allang door bouwlustige ondernemers met hotels en pensions zijn volgezet.

Onverwachte verrassingen

Wandelend in de buurten achter de kuststrook stuit men hier en daar, soms geheel onverwacht, nog op duidelijke voorbeelden van badplaatsarchitectuur uit de late 19de eeuw. Achter de hoge flat van Cees Dam staat aan het stijf oplopende Seinpostduin een oud hotel. Als met kantwerk zijn de gevels voorzien van houten veranda's. Gewoon ontworpen door de een of andere aannemer. Noch wat betreft de bouwmasa's, noch wat betreft de detaillering bezit het gebouw bijzondere kwaliteiten. Toch charmeert het door de sierlijke wijze waarop het wit geschilderde houtwerk afsteekt tegen de bruinig rode kleur van de bakstenen

soort bouwkunst, ooit eens al het siersnijwerk van de veranda's verwijderd. Hierdoor maakt het gebouw nu een wat stakerige indruk. Gelukkig bezit deze monumentale villa genoeg andere karakteristieke om het toch een bezienswaardigheid te laten blijven. De architect *Th. Coppie-ters* maakte op effectieve wijze gebruik van de ligging van dit kapitale pand op de splitsing van twee straten. Hij plaatste het huis pal in het midden van de strook tussen beide rijwegen en rekte de middenpartij uit tot een ware toren. Deze opbouw bekroonde hij met een uivormige spits van zink, waarop hoogstwaarschijnlijk ook nog een rank spitsje of een windwijzer heeft gezeten. Nu maakt de toren een ietwat onthoofde indruk. Vanuit het uitkijktorentje kon men vroeger helemaal naar de kust kijken; de tussenliggende grond was toen, in 1883, nog onbebouwd duin.

Om ons een beeld te kunnen vormen van het oorspronkelijke hout-snijwerk, moeten we een ander pand van Coppieters bekijken, dat een stukje verder aan het Belgische Plein is gelegen. Dit ietwat bonkige complex van vier beneden- en bovenwoningen wordt dankzij de balustrades en de gesneden versieringen van de korbelen verlevendigd tot een feest van versierlust.

Je moet er niet aan denken, dat deze open gaanderijen dicht gemaakt zouden worden. Toch is dit bij de meeste andere villa's en woonhuizen in deze en andere Scheve-